

Længe leve lederen – Den karismatiske leders positionering i forhold til sine støtter med udgangspunkt i Berlusconi og Salvini

AF ALBERTE BOVÉ RUD

SLAGMARK #85

SIDER: 197-214

I januar 2020 havde Matteo Salvini travlt. Som leder af det største italienske højrefløjsparti, Lega, var han efterspurgt i hele Italien, og da der var et forestående regionalvalg, gjorde han, hvad han kunne for at fremstå nærværende for de vælgere, der snart kunne sætte deres kryds ved hans partifæller. Denne aften ventede jeg ham sammen med mange andre på et torv lidt udenfor Bologna i regionen Emilia-Romagna. Regionen er historisk set venstreorienteret, men regionens arbejdervælgere oplever i dag deres prækære arbejdsliv truet af globaliseringen, og er derfor potentielle Lega-stemmer i Salvinis øjne. Bologna er spækket med til formålet velegnede pladser, men Salvini var ikke inviteret af de fortrinsvis kulturradikale bolognesere, der med hans egne ord på hyklerisk vis, "bærer rolex-ure og synger *Bella ciao*."¹ Salvini optrådte derfor ikke i centrum af Bologna, men i periferien og skulle møde italienerne, *folket*, der hvor han identificerede, folket var: i en lille flække på en plads ud til en gennemkørende landevej.

Midt på pladsen var opstillet en scene iklædt Legas farver, hvor byens Lega-medlemmer for døve øren skiftedes til at tale. Salvini var forsinket, men pludselig lød operaklassikeren *Nessun Dorma*, og Salvini var på vej på scenen. I let løb hilste han

1 Matteo Salvini, vælgermøde i Castenaso 15. januar 2020.

på sine fans ved afspærringen, der på rockstarmanér rakte armene mod ham. Da omkvædet gjaldede “*vincerò*” nåede Salvini scenen, og klapsalverne kulminerede.

I 20 minutter ironiserede Salvini over, hvordan det tilsyneladende magtkorrumperede centrumvenstre ikke havde varetaget borgernes interesser, hvordan de foregav at være humanister, mens de kun kerede sig om sig selv, og hvordan deres angreb mod ham ikke handlede om indholdet af hans politik, men blot havde til formål at udråbe ham til racist og fascist. Sidstnævnte oplevedes også denne aften, hvor kritikere fra de bagerste rækker råbte så højt, at Salvini måtte respondere. “Jeg hilser jeres had med kys og kærlighed!” grinte han fra scenen og fortsatte: “jeres forældre må være stolte af at have opdraget sådan nogle unge engagerede mennesker.”³ Publikum lo overbærende og indledte et kampråb mod scenen: “Matteo, Matteo.”

I Salvinis iscenesættelse henvender han sig ikke til den samlede italienske befolkning. Tværtimod er Salvinis *folk* skarpt defineret. Ikke blot undtages udlændinge fra Salvinis *folk*, det samme gør det, han betragter som den venstreorienterede elite. Det udstiller, hvordan folkebegrebet vendes og formes efter politiske visioner.⁴ Salvini allierer sig ikke bare med folket i opposition til den magtfulde elite. Han tager folket på sig. Salvini betragter folket som en undertrykt gruppe, der er blevet frarøvet deres retmæssige magt og ved at legemliggøre folket, vil han give folket magten tilbage. Derfor kan Salvini kategoriseres som havende en populistisk folkeforståelse.⁵

Salvini er ofte med rette blevet analyseret i en populistisk ramme. I tillæg til dette vil denne artikel tage afsæt i Salvini som karismatisk leder. Han evner at få folk til at lytte til ham, stemme på ham og stole på ham. Siden 2020 har Salvini oplevet modvind, men hans mest trofaste støtter tilbeder ham alligevel. Hans politiske henvendelsesform præges af en italiensk tradition for optrædenkultur.⁶ Opmærksomheden

2 Italiensk for “jeg vil vinde.”

3 Matteo Salvini, vælgermøde i Castenaso 15. januar 2020.

4 Margaret Canovan, *The People* (Cambridge: Polity, 2005) 3.

5 Cas Mudde, “The Populist Zeitgeist,” *Government and Opposition* 39 nr. 4. (2004): 541-563.

6 Italo Calvino, *Lezione Americane: Sei proposte per il prossimo millennio*. (Milano: Mondadori, 2016 [1988]) for beskrivelse af italiensk kultur som præget af hastighed og lethed. Gert Sørensen, *Berlusconi og den moderne fyrste*. (København: Museum Tusulanums Forlag, 2008) 102-103; Ruggiero Romano, *Paese Italia. Venti secoli di identità*. (Rom: Donzelli, 1994); Giacomo Leopardi “Discorso sopra lo stato presente dei costumi degli italiani” i *Scritti d'amore a di politica* (Varese: SugarCo, 1993 (1824)).

falder ofte på de mest underholdende politikere. Særligt siden Silvio Berlusconis indtræden i politik i midten af 1990'erne er de mest højlydte og iøjnefaldende politikere blevet favoriseret.

Ved flere lejligheder har Salvini foreslået at lade magten klumpe sig sammen om hans person. Det er ikke første gang, italienerne præsenteres for denne type politikere. Blandt andet på dette punkt har Italien en politisk kultur, der tenderer at foregribe bredere strømninger.⁷ Italien har optrådt både som forstørrelsesglas og som spåkugle, da de politiske udsving her har været både mere ekstreme og mere avantgarde end i mange andre lande.⁸ Italien bliver derfor i denne artikel skueplads for undersøgelsen af den karismatiske leders rolle i demokratiet.

Artiklen undersøger den karismatiske leders alliance med folket. Begrebet er beslægtet med populismebegrebet, men bidrager særskilt med et udtalt fokus på lederen og dennes optræden og en fornemmelse af den karismatiske leders sårbare relation til folket. Karismaen kan til- og aftage og er afhængig af omverdenens perception. Hvis lederen af sin omverden betragtes som karismatisk, så er lederen karismatisk. Omvendt - hvis lederen skuffer sine støtter, ikke lever op til deres forventninger, udgår af det politiske spil eller på anden vis underpræsterer, så kan støtternes vurdering af lederen ændre sig og karismaen derfor falme. Karisma kan derfor ikke objektivt indfanges, men etableres af støtterne og gives til lederen. Selvom lederen skulle ønske at blive betragtet som karismatisk, er vedkommende det altså ikke, før end omverdenen bekræfter det. Om end den karismatiske leder ikke nødvendigvis er demokratisk, og endog historisk set har optrådt meget autoritativt, er der et afhængighedsbånd mellem leder og folk. Derfor er det relevant at undersøge, hvordan den karismatiske leder præsenterer sig i forhold til folket. Til dette formål belyses de to italienske politikere, Silvio Berlusconi og Matteo Salvini. Netop disse politikere er i fokus, fordi de repræsenterer forskellige arketyper af den karismatiske leder. Begge har de oplevet rutsjebaneture i meningsmålingerne, politiske nederlag og modvind, men deres støtter tilbyder dem fortsat loyalt. Karismatisk lederskab afhænger ikke af antallet af støtter, men snarere af måden hvorpå lederen konstitueres af sine støtter.

7 I løbet af det 20. århundrede har Italien eksempelvis fostret fascismen, eurokommunismen og berlusconismen.

8 Rosario Forlenza og Bjørn Thomassen, *Italian Modernities: Competing Narratives of Nationhood*, (London: Palgrave 2016): 5-6.

I.

I sensommeren 2019 veg Salvini pladsen som Italiens indenrigsminister. Hans forsøg på at fremprovokere et valg, der skulle gøre ham til premierminister, var mislykkedes. Kort forinden havde Salvini bedt italienerne om at give ham “fuld magt.”⁹ Forespørgslen gav bagslag. Det vakte bestyrtelse, at Salvinis ordvalg var en gentagelse af Benito Mussolinis ved fascismens magtovertagelse i 1922. Selvom Salvini afviste at være bevidst om den fascistiske parallel, klæbede de udemokratiske beskyldninger til ham. Hans kritikere understregede, at ingen i et demokrati skulle have fuld magt. Salvini selv mente, at hans popularitet gav ham mandat til at tage magten. Hans argument var: Folket vil have mig som leder, giv folket, hvad de vil have.

Men selv hvis folket ville overdrage Salvini fuld magt, lader det sig ikke gøre. Belært af fascismens magtkoncentration fik Italien en ny forfatning i 1947, hvor der blev lagt vægt på dels at placere ansvaret for parlamentets legitimitet hos folket, dels at etablere en politisk struktur, der fordelte magten i flere instanser.¹⁰ Forfatningen beskriver magtens organisering, der smøres tyndt ud i statsorganisationen ved at fjerne magt fra individer og give magt til institutioner og embeder. Intet individ ville kunne opnå “fuld magt,” uagtet befolkningens ønsker, uden at forbryde sig mod forfatningen.

Når Salvini alligevel ønsker fuld magt, beror det dog ikke nødvendigvis på et ønske om at gøre op med demokratiet. Tværtimod mener Salvini, at han agiterer for det sande demokrati. Hans demokratiforståelse beror på, at folket altid har ret, også hvis det betyder, forfatningen tager fejl, og så er det underordnet, om folkets vilje manifesteres i ét eller flere mennesker. Det harmonerer med hans populistiske ageren, idet han hermed markerer en dikotomi mellem folkesuveræniteten og den liberale lovmæssighed.¹¹ Hvis rammerne for demokratiets udfoldelse ikke kan rumme folkets vilje, må rammerne justeres.

⁹ Oversættelse af “*pieni poteri*.”

¹⁰ Costituzione della repubblica, 1947.

¹¹ Nadia Urbinati, *Democracy Disfigured. Opinion, Truth, and People*, (Cambridge: Harvard University Press, 2014) 152.

II.

Meningsmålinger udtrykker i Salvini's optik ikke tillid til hans parti *Lega*, men til ham personligt. Det understøttes også af, at Salvini er blevet en del af *Legas* officielle partinavn, *Lega per Salvini Premier*.¹² Det mimer en veldokumenteret politisk magtforskydning, hvor den enkelte politiker i de seneste 30 år har fået mere magt, mens mindre magt er tilfaldet deres partiorganisationer.¹³ I en italiensk kontekst introducerede denne artikels anden hovedperson, Berlusconi, i 1994 med sit parti, Forza Italia, en stærkt persondrevet politik.¹⁴ Særligt den italienske højrefløj har været arvtager for Berlusconis nybrud.

Der er flere grunde til magtforskydningen. En af grundene er, at en opmærksomheds- og underholdningskultur i stigende grad præger politikens verden,¹⁵ hvilket bevirker, at politikere belønnes med taletid, hvis de er karismatiske. Politik defineres ikke blot af snævre økonomiske interesser eller værdifællesskaber, men også af identifikationsmekanismer. Tendensen til at lade politikens blik hvile på politikere fremfor partier, kan opsummeres simpelt: Partierne har intet ansigt, men det har politikerne. Individuer kan vise følelser, tage ansvar og fremlægge politiske visioner. Det er anderledes anonymt, hvis politik fremføres gennem et partiorgan. Politikere kan personliggøre politikens sprog. I en visuel og performativ politisk kultur er partierne derfor afhængige af deres politikere.

Ved at sætte ansigt og fornavn på politik sker en personliggørelse af politik, der bringer det private ind på den politiske scene. At dømme ud fra Salvini og Ber-

12 I betydningen: *Lega* for Salvini som premierminister.

13 Mauro Calise, "The personal party: an analytical framework," *Italian Political Science Review* 45 nr. 3 (november 2015): 301-315; Mauro Calise, *Il Partito Personale* (Rom: Il Mulino, 1992); Joseph Lapalombara, *Political Parties and Political Development* (Princeton: Princeton University Press, 1964); Ian McAllister, "The Personalization of Politics," i *The Oxford Handbook of Political Behavior* red. Russell J. Dalton og Hans-Dieter Klingemann (Oxford: Oxford University Press, 2007); Fortuna Musella, "Personal Leaders and Party Change: Italy in Comparative Perspective," *Italian Political Science Review* 45 nr. 3 (november 2015): 227-247; Theodore J. Lowi, *The Personal President: Power Incested, Promise Unfulfilled* (Ithaca: Cornell University, 1985). m.fl.

14 Gianfranco Pasquino, "Italy: The Triumph of Personalist Parties," *Politics & Policy* 42 nr. 4 (august 2014) 548-566.

15 Gianpietro Mazzoleni og Winfried Schulz, "'Mediatization' of Politics: A Challenge for Democracy?" *Political Communication* 16 nr. 3 (1999) 247-261.

lusconis opførsel er det en styrkelse af demokratiet.¹⁶ Den italienske offentlighed ved stort set alt om dem. Deres privatliv bliver udfoldet både af dem selv på deres egne (socialle) medier og af de øvrige medier. Sågar før Berlusconi gik ind i politik var han fast inventar i sladderspalterne, og hans ægteskaber og affærer har i årtier været offentlige anliggender. Salvini er havnet på forsiden af flere kulørte ugeblade, hvor paparazzier har viderebragt intime detaljer fra hans liv, mens hans krop, madindtag og følelser er blevet åbenbart på hans sociale medier.

Som vælger forholder man sig til dem som individer snarere end som fortalere for et parti. Den demokratiske relation bliver personliggjort. *Lega* taler ikke som parti til gruppen af vælgere. Men Salvini taler direkte til hver enkel på sine sociale medier. Partierne bliver et mellemled mellem politikere og vælger og dermed en demokratisk hæmsko.

III.

Salvinis modstandere påstår, at hans krav om indflydelse har demokratiske implikationer. Generelt er stærke ledere ofte blevet problematiseret i en demokratisk kontekst.¹⁷ Ikke desto mindre eksisterer der inden for demokratiets teoretiske rammer argumenter til fordel for dette lederskabsideal. Tyskeren Carl Schmitt bidrog i mellemkrigstiden med teoretisk ammunition til argumentet om, at den stærke leder er en forudsætning for et stærkt demokrati. Han problematiserede, at konstitutionalismen i sin opdeling af magten sænker demokratiets udfoldelsesrammer.¹⁸ Visse magtinstanser er i et konstitutionaliseret samfund undtaget befolkningens medbestemmelse. Derfor vil en centralisering af magten til de dele af samfundet, som befolkningen har råderet over, være en styrkelse af demokratiet. Den stærke leder, der er forpligtet af et demokratisk mandat, er derfor i Schmitts øjne at foretrække, og er i øvrigt en umulig figur at bekæmpe med demokratiske redskaber.¹⁹ Hvis fol-

16 Strategien omtales eksempelvis i Margarat Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy," *Political Studies* 47 nr. 1 (marts 1999) 2-16.

17 Ruth Ben-Ghiat, *Strongmen: Mussolini to the Present* (New York: W. W. Norton & Company, 2010) Federico Finchelstein, *From Fascism to Populism in History* (Oakland: University of California Press, 2019). m.fl.

18 Carl Schmitt, *Crisis of Parliamentarism* (Cambridge: MIT Press, 1988) 36.

19 Schmitt, *Crisis of Parliamentarism*, 28.

ket ønsker, at magten udfoldes af et enkelt individ, er det umuligt med demokratiets principper i hånden at undsige befolkningen.

Ligeledes undersøgte italieneren Antonio Gramsci i sine *Fængselsoptegnelser* i 1930'erne, hvordan cæsarismen²⁰ udtrykkes i en "heroisk personlighed," der kan gribe ind og løse politiske hårknuder mellem stridende parter, og at udfaldet kan være både progressivt og regressivt.²¹ Den cæsaristiske leder fremkommer i demokratiets krisestund og kan både være demokratiets bøddel og fødselshjælper. Det er en krisefigur, og det er værd at hæfte sig ved, at krisen, der føder cæsarfiguren, ikke er objektivt defineret, men kan være iscenesat af selv samme. I hænderne på Gramscis cæsarfigur kan demokratiet effektiviseres i overensstemmelse med folkesuveræniteten eller skride ud i diktaturets skygger.

Efter Anden Verdenskrig blev den stærke leder ikke associeret med demokrati. Enkelte stemmer agiterede dog endnu for den enestående leder, heriblandt amerikaneren Arthur Schlesinger. For det første bemærkede han, at demokratiet nødvendigvis er kompromissøgende, tolerant og diversitetselskende, og dermed ikke besidder de fanatiske kvaliteter, hvormed man kan opbygge en ideologi eller religion, der er værd at kæmpe for.²² I kampen mod dogmatiske ideologier som totalitarisme, fremstår demokratiet for Schlesinger svagt.²³ Schlesingers ærinde er ikke at underminere demokratiet eller at agitere for et førerdemokrati, men snarere at kaste en redningskrans til det entusiasmeløse demokrati: det heltmodige lederskab.²⁴ Demokratiet har brug for den vitalitet, som enestående mennesker kan introducere.

Ligeledes mener han, demokratiet har tendens til at producere stærke ledere.²⁵ Magten er for diffus, når den placeres hos folket, og derfor kanaliseres den fra masse til individ(er). Schlesingers pointer minder her om den eliteteori, Vilfredo Pareto og Gaetano Mosca præsenterede i starten af det 20. århundrede i Italien. Uanset

20 Begrebet skal forstås i sammenhæng med beslægtede stærk-mandsbegreber såsom bonapartisme. Melvin Richter, "A Family of Political Concepts," *European Journal of Political Theory* 4 nr. 3 (juli 2005) 221-248.

21 Antonio Gramsci, *Fængselsoptegnelser* (Charlottenlund: Museum Tusculanums Forlag, 1991) 288-289.

22 Arthur Schlesinger, *The Vital Center* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1949) 245.

23 Schlesinger, *The Vital Center*, 246.

24 Arthur Schlesinger, "On Heroic Leadership," *Encounter* (december 1960): 3-11.

25 Schlesinger, "On Heroic Leadership," 6.

hvor egalitært, demokratiet tilstræber at være, vil der placeres mere magt hos nogle fremfor andre.²⁶ Alene det at hævde, at demokratiet er jævnbyrdigt, er ifølge Pareto, Mosca og altså også Schlesinger naivt. Der er et funktionelt behov for en stærk leder, men det er også et moralsk anliggende ifølge Schlesinger.²⁷ Magt forudsætter ansvar, og derfor har demokratiet brug for helte, der kan præsentere visioner og påtage sig ansvaret for at fuldføre dem.²⁸

Schlesinger understreger ligesom Gramsci, at det heroiske lederskab kan forfalde til tyranni.²⁹ Som sikkerhedstiltag foreslår Schlesinger at placere magten i hvervene snarere end hos de enkeltpersoner, der varetager hvervene.³⁰ Schlesinger medgiver, at det er tvivlsomt, hvorvidt magten overhovedet kan centraliseres i institutioner uden, at det smitter af på dem, der bestrider magtens tillidsposter. Schlesingers forslag er bemærkelsesværdigt, i forhold til den stadigt svigtende indflydelse politiske partier har i forhold til dets ledere.

Schmitt og Gramscis værker er skrevet, mens fascisterne opbyggede deres ideologi og regime, og Schlesingers tanker er betinget af erfaringerne fra selvsammes tyranni. Deres leder kan handle på vegne af folket, men har alene politisk agens. Deres leder har magt til at definere det politiske rum, og det gør risikoen for demokratisk forfald nærværende. Den leder, særligt Schmitt og Gramsci taler om, er massesamfundets leder. Schlesinger taler til et heterogent folk, og forestiller sig derfor ikke en landsfader, men agiterer i pluralismens navn for en række visionære ledere, der kan gå forrest. I dag er folket blevet mere individualiseret.³¹ Folket udtrykkes ikke som en enhed, og politikeres henvendelsesform personliggøres. Det kan være en fordel for den stærke leder. Selvom Schmitt, Gramsci og Schlesingers tanker er skrevet i en anden kontekst, end den Salvini og Berlusconi omgiver sig med, er de stadig relevante. De har syn for demokratiets iboende akillessener.

26 Gaetano Mosca, *The Ruling Class* (New York: McGraw-Hill Book Company, 1939); Vilfredo Pareto, *The Mind and Society* (New York: Harcourt, Brace and Company, 1936); Vilfredo Pareto, *The Rise and Fall of Elites* (Piscataway: Transaction Publishers, 1991).

27 Schlesinger, "On Heroic Leadership," 8.

28 Arthur Schlesinger "Decline of Greatness," *Saturday Evening Post* (november 1958): 33.

29 Schlesinger, "On Heroic Leadership," 20.

30 Schlesinger, "On Heroic Leadership," 19.

31 Christian Borck, *The Politics of Crowds: An Alternative History of Sociology* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012): 234-297

IV.

Den stærke leder har ifølge nogle tænkere en plads i demokratiet. Allerede inden førnævnte tænkere, fremsatte Max Weber i 1919 tre autoritetsformer, der hver især beskrev, hvordan magt fordeles, så det fremstår legitimt, det vil sige alment accepteret af befolkningen.³²

De tre autoritetsformer, som Weber mener kan accepteres folkeligt, er den traditionelle, den legale og den karismatiske. Den traditionelle autoritet henter sin legitimitet i overleverede traditioner og ses eksempelvis i det dynastiske monarki, og den legale autoritet refererer til den lovmæssighed, der for eksempel præger vestlige demokratier, og juridisk fastslår, hvem der kan gøre krav på magten. En leder vil i henholdsvis den traditionelle og legale autoritetsform være legitim i henhold til de strukturer, der går forud for vedkommende. Med hensyn til den karismatiske lederform er denne legitim, fordi den gruppe, lederen udfolder sin magt overfor, accepterer lederens magtudfoldelse, fordi vedkommende behersker, hvad Weber kalder karisma. Lederens legitimitet beror dermed udelukkende på relationen mellem vedkommende og de, der betragter vedkommende som legitim leder. Derfor er den karismatiske leders autoritet også meget skrøbelig.³³ Lederens autoritet er afhængig af, hvordan folket opfatter vedkommende, og altså af hvordan vedkommende fremstiller sig selv.³⁴

Webers karismatiske leder kendetegnes ved at være bemærkelsesværdig. Vedkommende optræder i centrum af opmærksomhedens synsfelt. Lige såvel som den karismatiske leders legitimitet snævert beror på, at vedkommendes støtter anser lederen som legitim, er den karismatiske leder karismatisk for så vidt, at støtterne anser lederen som karismatisk. Den karismatiske leder må derfor forstås som et relationelt fænomen. Det er på denne baggrund, den karismatiske leder kan etableres som en mulig figur i en demokratisk kontekst. Karisma kan ikke defineres i klare termer, men må betragtes som en individuel vurdering. Hvad Weber dog understreger, er, at den karismatiske leder i modsætning til de andre ledertyper og i

32 Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: The Free Press, 1947) 324-406; Max Weber, "Politics as vocation" i *Weber's Rationalism and Modern Society* red. Tony Waters og Dagmar Waters (New York: Palgrave Macmillan, 2015).

33 Max Weber, *From Max Weber: Essays in Sociology* (Milton Park: Routledge, 2005 (1948) 248.

34 Weber, *From Max Weber*, 249.

modsætning til sine disciple for sine støtter fremstår ekstraordinær.³⁵ Weber understreger den karismatiske leders sakrale rolle og refererer til flere religiøse eksempler såsom profeten³⁶ og Jesus.³⁷ Det skal ikke forstås sådan, at lederen er konkret guddommelig, men snarere at lederens relation til sine støtter må forstås uden for den politiske verdens typiske rationelle og profane rammer.³⁸

I det følgende fremhæves to eksempler på moderne karismatiske ledertyper: Berlusconi og Salvini. De manifesterer den karismatiske autoritetsform på hver deres måde. Berlusconi er karismatisk, fordi han er ekstraordinær, mens Salvini er karismatisk, fordi han er ekstraordinært almindelig. At betragte det ekstraordinære som karismatisk er ukontroversielt og lægger sig direkte op ad Webers indkredsning af det karismatiske. Det almindelige derimod som udtryk for noget ekstraordinært og dermed karismatisk er anderledes provokerende i forhold til Webers egen udlægning. Søren Christensen beskriver, hvordan den vulgære folkelighed opdyrkes af den populistiske logik til at indeholde noget særligt og tilstræbelsesværdigt.³⁹ Det er denne udlægning analysen af Salvini beror på. Ved at omvende det typiske værdihierarki mellem det folkeligt almindeligt og det elitært ekstraordinære, indhylles det ordinære og det jævne i mystik. Det almindelige opnår en radikalitet, der må betragtes som ekstraordinær og som gør, at lederen, der påtager sig det excessivt normale, kan betragtes indenfor den karismatiske leders ramme.

V.

I Webers udlægning af den karismatiske leder understreger han, hvordan vedkommende kan fremstå guddommelig. I Berlusconis selvfremsstilling ses en lignende parallel. Mens kritikken af ham som premierminister ophobede sig i 2006, udtalte han, at han var politikken svar på Jesus. Han ofrede sig selv for italienerne.⁴⁰ Da Berlusconi entrerede den politiske sfære, gjorde han det ifølge ham selv hverken af

35 Christopher Adair-Totef, "Max Webers Charisma" *Journal of Classical Sociology* 5 nr. 2 (juli 2005) 194.

36 Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 358-363.

37 Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 361.

38 Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, 361.

39 Søren Christensen, "Almindelighedens exces" *Turbulens.net: forum for samtidsrefleksion* (2012).

40 Silvio Berlusconi, tale for iværksættere i Ancona, februar 2006.

lyst eller personlig motivation.⁴¹ Han gjorde det, fordi han følte sig forpligtet til at sikre landets og befolkningens fremtid.⁴² Her optræder argumentet om messiansk selvopofrelse. Berlusconi har ligeledes fået kaldenavnet *il cavaliere*,⁴³ der kendes fra eksempelvis rytterstatuer,⁴⁴ og som associeres med hæderlighed, uselvskhed og mod.

Grunden til, at netop Berlusconi måtte frelse Italien, var, at han mente at være noget særligt. Berlusconi var dengang som nu en del af den økonomiske elite. Som succesfuld forretningsmand har han arbejdet sig fra middelklassen til den suveræne overklasse, og det ikke mindst takket være en næse for at navigere i Italiens bureaukratiske og korrupte systemer og logikker. Saldoen på hans bankkonto og hans firmaportefølje anførte han som årsag til, at han skulle være særligt velegnet til at lede Italien. I hans husstandsomdelte biografi fra 2001 stod der, "han er karismatisk, i kraft af tilpasningsdygtighed og medfødt talent, han udmærker sig ved aktiviteter, der bringer ham i kontakt med det store publikum, han har en fin dømmekraft og evne til at analysere og skabe synteser, han bygger ethvert ræsonnement på en stringent logik og formår at skabe klarhed over ethvert emne."⁴⁵ Hans berettigelse til magt var begrundet i hans meritter.

Berlusconis forretningseventyr var præget af medie- og fodboldverdenen, og det var et gode for hans politiske karriere. I disse sfærer dyrkes idolerne og præmieres karisma, og ved at have slået sine folder på stadion og i tv-studiet var Berlusconis selvfremsstilling allerede forfinet. Han var allerede en berømt. Udover at Berlusconis bedrifter var beundringsværdige, var hans interesser i overensstemmelse med italienernes. Berlusconi kunne ligesom andre italienere lide at se fodbold og kalorielet underholdnings-TV. Selvom hans liv bar præg af hans bugnende pengebeholdning, var han i nær berøring med italienernes allerinderste følelser og drømme. Han indrettede luksuriøst sine villaer, klædte sig dyrt, købte sin egen fodboldklub og festede med champagne og smukke kvinder – alt sammen ting, som italienerne

41 Silvio Berlusconi, "Discesa in Campo" sendt på alle italienske tv-stationer 26. januar 1994.

42 Berlusconi, "Discesa in Campo."

43 Italiensk for "ridderen."

44 Paul Ginsborg, *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony* (Brooklyn: Verso Books, 2005) 124.

45 Oversættelse fra Sørensen, *Berlusconi og den moderne fyrste*, 118.

også selv drømte om at gøre. Efter i årevis at have defineret hvad italienerne så på stadion og i tv og dermed formet deres forbrugsbegær, kunne han påstå at være i øjenhøjde med dem, selvom han levede sit liv på en piedestal.

Ved valget i 2008 lancerede Berlusconi musikvideoen "*menomale che Silvio c'è*" – gudskelov for Silvio. I videoen sås den ene kvinde efter den anden, der besang en fælles frihedsfølelse med konklusionen: "vi er her for dig, præsident/gudskelov for Silvio."⁴⁶ Også her understregedes Berlusconis ophøjethed og hans evne til at forstå italienernes ønsker. Berlusconi gik ind i politik for at blive premierminister. Ikke blot for at få mere indflydelse. Han ville sidde for enden af bordet, definere landets politik og være den mand, italienerne drømte om at være eller drømte om at gå i seng med, og som de derfor trygt overlod deres skæbne til.

VI.

Berlusconi kropsliggør Webers karismatiske leder i kraft af at være ekstraordinær. Men også det exceptionelt ordinære kan være karismatisk. Weber beskriver, hvordan den karismatiske leder foruden at være guddommelig også kan optræde eksemplarisk. I den henseende kan den karismatiske leder repræsentere et indkog af et ideal. Salvini er et eksempel på en karismatisk leder, der ikke udmærker sig ved at være anderledes end sine støtter, men formår at legemliggøre sine støtter i sin egen ageren. Han "lægger krop til ordinariteten,"⁴⁷ hvilket gør ham bemærkelsesværdig.⁴⁸ Det karismatiske lederskab kan altså optræde i Berlusconis modsætning: den jævne og middelmådige person. Netop sådan fremstiller Salvini sig. Han lever ikke et luksuriøst liv med overvældende overflod, men tværtimod et liv som alle andre. Alt ved Salvinis selvfremsættelse er almindeligt og uopsigtsvækkende. Han er skilsmissefar og kompenserer for manglende familietid med en overflod af gaver til børnene. Han er lettere overvægtig, ofte ubarberet og ufriseret. Allertydeligst ser man hans almindelighed udstillet i den diæt, han fremviser på sociale medier. Han spiser pasta, lokale egnsretter, desserter og nutellamadder. Det er ikke elitær Michelinstjerne-mad, men helt almindelig italiensk hverdagskost. Salvinis almindelig-

46 Oversættelse af: *Presidente siamo con te, menomale che Silvio c'è*.

47 Christensen, 2.

48 Christensen, 2.

hed får et italiensk udtryk, der harmonerer med hans ideologiske nationalisme og underbygger hans gennemsnitlighed, så han forekommer som repræsentativ for det italienske folk. Han er så almindelig, at han får magt til at definere almindelighed. Ved at være som alle andre, bliver Salvini en legitim repræsentant for alle andre.

Heri ligger en iboende kritik af eliten, der ifølge Salvini betragter sig selv som mere værd end gennemsnittet. I kraft af Salvinis promovning af almindeligheden, løftes selvsamme i værdi. Salvini afspejler uprætentiøsitet, autenticitet og afslappethed og bliver en modsætning til en udefineret, jakkesætsbærende og utilnærmelig elite. Salvinis forgænger på partilederposten i *Lega*, Umberto Bossi, benyttede samme strategiske distance til den etablerede politiske elite og strategiske nærhed til folkedybets usnobbethed. Det har givet anledning til en analyse af Lydia Dematteo, hvor hun betragter ham som en politisk idiot, der bevidst fremturer som en paria i det politiske spil.⁴⁹ Positionering tæt på folket og langt fra eliten stimulerer en tilsvarende modsatrettet bevægelse: eliten tager afstand fra Bossi, såvel som fra Salvini, mens folket som resultat deraf omfavner dem.⁵⁰ Samtidig radikaliseres forskellen på elite og folk. Elitens forhånelse bliver en eftertragtet valuta, der bringer Salvini og Bossi tættere på folket.⁵¹

Salvini fører i sommermånederne valgkamp fra de italienske badestrande. Hans utrænede mave kigger ud over farverige og lavtaljede badeshorts, og et tau-kors hænger om hans hals og filtrer sig ind i hans solcremefedtede brystbehåring. Han optræder som DJ ved strandfester og spiller bastunge popversioner af den italienske nationalsang. Den politiske elite er frastødt af hans afslappede stil og manglende udtryk for politiske autoritet, og den afstandtagen bliver et adelsmærke for Salvini, der bekræfter hans folkelighed. Salvini dyrker de hadefulde beskeder og tilråb, han modtager, der udråber ham som uværdig til embedet. De er folkelige hædersbeviser, og han responderer med påtaget overskud og høflighed.

Men Salvini er jo en del af den politiske elite som forhenværende indenrigsminister og leder af et af landets største partier. Ofte må Salvini i kraft af sit arbejde også

49 Lydia Dematteo, *L'idiota in politica* (Milano: Feltrinelli, 2011).

50 Lydia Dematteo, "La stigmatization de l'idiotie montagnarde et son détournement par la Lega Nord," i *La tentation populiste au cœur de l'Europe*, red. Janine Chêne et al. (Paris: La Découverte, 2002); Christensen, "Almindelighedens exces."

51 Dematteo, "La stigmatization de l'idiotie," 153.

selv bære jakkesæt med slips. Han viser dog tilgængelighed for sine følgere ved at løсне slipset og smide jakken og fremstår påtaget utjekket for at spille rollen som arbejderdreng i de italienske magtkorridorer. Salvinis selfies på sociale medier viser også tilgængelighed, idet han med dem opfordrer til interaktion med den individuelle følger, og ved at være allestedsnærværende på sociale medier flytter han ind i den enkelte italieners liv og bliver næsten en personlig bekendt.

Han understreger både sin egen direkte adgang til folkesjælen og folkets uformelle adgang til ham. For at leve op til det er han konstant i valgkamp. Særligt i perioder med ekstra politisk opmærksomhed eksempelvis forud for lokal- og regionalvalg har Salvini været at finde på torve overalt i Italien. En undersøgelse fastslog, at han i sin tid som indenrigsminister fra juni 2018 til september 2019 rejste intet mindre end 112.143 kilometer fortrinsvis rundt i Italien.⁵²

Ganske vist er Salvini som alle andre, men han er på en og samme tid noget helt særligt. Han er ikke guds menneskelige søn, velsignet med gaver, der adskiller ham fra øvrigheden. Han er snarere udvalgt blandt ligesindede på et grundlag, der ikke umiddelbart er tilgængeligt for almindelige dødelige. Salvinis selvbiografi fra 2016, *Secondo Matteo*, har i sin titel en dobbelthet. På italiensk betyder titlen ”ifølge Matteo,” men det er også samme udtryk, der bruges i gejstlig sammenhæng, når der henvises til apostlen Matthæus’ evangelium, altså ”ifølge Matthæusevangeliet.” Titlen bekræfter, at Salvini er særligt udvalgt, men fremhæver samtidig, at Salvini ikke er guddommelig. Han er et indkog og dermed en acceleration af almindeligheden.

VII.

Folket tjener Berlusconi, mens Salvini iscenesætter sig som tjener for folket. Han er den menneskelige manifestation af folket. Sprogligt udmønter det sig eksempelvis i det af Salvini populariserede slogan, ”*io sto con Salvini*,” hvilket kan oversættes til ”jeg er med Salvini.”

Magtrelationen mellem folk og lederskikkelse er i Berlusconis tilfælde vertikal og på den måde typisk for lederens rolle i forhold til gruppen, vedkommende bestemmer over. Det karismatiske træder frem og berettiger Berlusconi til at træde op og bestemme over folket. Salvinis magtform er derimod horisontal. Folket er *med*

52 ”Matteo in tour”, Visualize news, 2002, <https://matteointour.visualize.news/>.

ham, og Salvini præsenterer sig som et produkt af dem selv. Berlusconi og Salvinis rolle i forhold til folket åbenbarer en altid eksisterende dobbeltkonsekvens ved demokratisk repræsentation.⁵³ På den ene side må den folkevalgte kunne appellere til, at vælgerne kan identificere sig med vedkommende. Det forventes, politikeren forstår vælgerens problemer og drømme.⁵⁴ På den anden side må den folkevalgte udmærke sig i forhold til sine vælgere for at bevise, vedkommende har fortjent magten. Vælgeren forventer, at den folkevalgte formår at lede øvrigheden ved at have evner udover det sædvanlige.⁵⁵ Berlusconi stimulerer distanceprincippet mellem leder og folk, samtidig med at han dyrker fællestrækkene mellem ham og hans vælgere. Salvini derimod underkender i sin dagligdags optræden at han skulle være noget særligt og træder kun på pedalen, der understreger hans nærhed til folket. Det burde gøre ham udskiftelig: Hvis han er som alle andre, kunne alle andre være som ham. Men ved at fetichere sin almindelighed inkarnerer han folket. Han kan indtage mere italiensk mad end alle andre, optræde på flere pladser end alle andre og lægge flere billeder op på sociale medier end alle andre. Han radikaliserer sin normalitet og bliver nærværd overmenneskelig. Salvini foregiver hverken at være sine vælgere overlegen hvad angår intelligens eller ekspertise, men fremhæver sin hypermenneskelighed som den kvalitet, der gør ham til den rette repræsentant for folket.

Karisma kan blive en trædesten for den stærke leder i retning mod at få mere magt. Som det er blevet præsenteret, er den stærke leder en kendt figur i diskussioner om demokratiets udformning. Om end figuren udfordrer den finfordeling af magt, der associeres med demokratiet, har figuren også demokratisk potentiale. Den stærke leder har to fortrin i forhold til andre demokratiske komponenter. For det første repræsenterer den stærke leder effektivitet, idet færre skal tages med på råd, og overvinder altså den tomgangsforømmelse, som demokratiets kompromissøgen kan skabe. For det andet udstråler den stærke leder magt, og det kan være en styrke, da folket dermed ser deres politiske mandat utilsløret. Ved at deponere magt hos den stærke leder, kryber magten ikke langs panelerne og ophober sig ikke

53 Mónica Brito Viera og David Runciman, *Representation* (Cambridge: Polity, 2008) 4.

54 Pierre Rosanvallon, *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity* (Princeton: Princeton University Press, 2011) 187.

55 Rosanvallon, *Democratic Legitimacy*. 187.

i ikke-demokratisk udvalgte regi. Som det også er blevet påpeget, har den stærke leder også en rolle i demokratiet, fordi det ikke kan undgås. Uanset hvor mange forhindringer, der opstilles, kan demokratiet ud fra sine egne principper ikke helgardere sig mod den stærke leder, hvis det virkelig er det, folket ønsker.

Weber betragtede det 20. århundredes massebevægelser og anede, at hvis massen lod sig begejstre af en karismatisk profet, kunne det bane vejen for den stærke leder. Selvom eksempelvis Schlesinger anholder,⁵⁶ at den karismatiske leder er hyppigere fremkommende, jo længere tilbage i tid man går, er den karismatiske ledertype ingeniørlunde et arkaisk levn. Webers analyse fremstod i efterkrigstiden umoderne men er i dag genaktualiseret, idet politik er blevet persondrevet, og elementer af underholdning, visualitet og digitalisering accelererer betydningen af karisma.

Der er forskel på Webers karismatiske leder og den nutidige. Den karismatiske leder taler nu ikke længere nødvendigvis til en masse, som Webers leder gjorde, men individualiserer sin henvendelse. Berlusconi henvendte sig personligt til hver husstand i sine tv-optrædener, mens Salvini har accelereret det personliggjorte. Han henvender sig til den enkelte private profil på sociale medier, og når han afslutter sine optrædener på Italiens torve, tager han selfies med tilhørerne, der én efter én får portrætteret sig selv med en smilende Salvini. Politiseringen af det private fremelsker vægtigheden af karisma, lige såvel som den politiske opmærksomhedskamp belønner det umiddelbare karismatiske, og det betyder, at det karismatiske lederskab i sin genopfindelse fortsat er en uomgængelig del af demokratiet.

BIBLIOGRAFI

- Adair-Toteff, Christopher. "Max Webers Charisma." *Journal of Classical Sociology* 5 nr. 2 (juli 2005): 189-204. <https://doi.org/10.1177/1468795X05053491>
- Ben-Ghiat, Ruth. *Strongmen: Mussolini to the Present*. New York: W. W. Norton & Company, 2010.
- Berlusconi, Silvio. "Discesa in Campo" sendt på alle italienske tv-stationer 26. januar 1994.
- . Tale for iværksættere i Ancona i februar 2006.
- Borch, Christian. *The Politics of Crowds: An Alternative History of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511842160>
- Calise, Mauro. *Il Partito Personale*. Rom: Il Mulino, 1992.

⁵⁶ Schlesinger, "On Heroic Leadership," 10-12.

- . “The personal party: an analytical framework.” *Italian Political Science Review* 45 nr. 3 (november 2015): 301-315. <https://doi.org/10.1017/ipo.2015.18>
- Calvino, Italo. *Lezione Americane: Sei proposte per il prossimo millennio*. Milano: Mondadori, 2016 [1988].
- Canovan, Margaret. *The People*. Cambridge: Polity, 2005.
- . “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy.” *Political Studies* 47 nr. 1 (marts 1999): 2-16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- Christensen, Søren. “Almindelighedens exces.” *Turbulens.net: forum for samtidsrefleksion*. (2012)
- Costituzione della repubblica. 1947.
- Dematteo, Lynda. “La stigmatization de l’idiotie montagnarde et son détournement par la Lega Nord,” i *La tentation populiste au cœur de l’Europe*, red. Janine Chêne et al.. Paris: La Découverte, 2002. <https://doi.org/10.3917/dec.ihl.2003.01.0146>
- . *L’idiota in politica*. Milano: Feltrinelli, 2011.
- Finchelstein, Federico. *From Fascism to Populism in History*. Oakland: University of California Press, 2019. <https://doi.org/10.1525/9780520974302>
- Forlenza, Rosario og Bjørn Thomassen. *Italian Modernities: Competing Narratives of Nationhood*. London: Palgrave, 2016. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-49212-8>
- Ginsborg, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony*. Brooklyn: Verso Books, 2005.
- Gramsci, Antonio. *Fængselsoptegnelser*. Charlottenlund: Museum Tusculanums Forlag, 1991.
- Lapalombara, Joseph. *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press, 1964.
- Leopardi, Giacomo. “Discorso sopra lo stato presente dei costumi degli’italiani” i *Scritti d’amore a di politica*. Varese: SugarCo, 1993 (1824).
- Lowi, Theodore J. *The Personal President: Power Inceded, Promise Unfulfilled*. Ithaca: Cornell University, 1985.
- “Matteo in tour”, *Visualize news*, 2002. <https://matteointour.visualize.news/>.
- Mazzoleni Gianpietro og Winfried Schulz. ““Mediatization” of Politics: A Challenge for Democracy?” *Political Communication* 16 nr. 3, (1999): 247-261. <https://doi.org/10.1080/105846099198613>
- McAllister, Ian. “The Personalization of Politics,” i *The Oxford Handbook of Political Behavior* red. Russell J. Dalton og Hans-Dieter Klingemann. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Mosca, Gaetano. *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1939.
- Mudde, Cas. “The Populist Zeitgeist.” *Government and Opposition* 39 nr. 4. (2004): 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>

- Musella, Fortuna. "Personal Leaders and Party Change: Italy in Comparative Perspective." *Italian Political Science Review* 45 nr. 3 (november 2015): 227-247. <https://doi.org/10.1017/ipo.2015.19>
- Pareto, Vilfredo. *The Mind and Society*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1936.
- . *The Rise and Fall of Elites*. Piscataway: Transaction Publishers, 1991.
- Pasquino, Gianfranco. "Italy: The Triumph of Personalist Parties." *Politics & Policy* 42 nr. 4 (august 2014) 548-566. <https://doi.org/10.1111/polp.12079>
- Richter, Melvin. "A Family of Political Concepts." *European Journal of Political Theory* 4 nr. 3 (juli 2005) 221-248. <https://doi.org/10.1177/1474885105052703>
- Romano, Ruggiero. *Paese Italia. Venti secoli di identità*. Rom: Donzelli, 1994.
- Salvini, Matteo. Vælgermøde i Castenaso 15. januar 2020.
- Schlesinger, Arthur. "Decline of Greatness," *Saturday Evening Post* (november 1958):
- . "On Heroic Leadership," *Encounter* (december 1960): 3-11.
- . *The Vital Center*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1949.
- Schmitt, Carl. *Crisis of Parliamentarism*. Cambridge: MIT Press, 1988.
- Sørensen, Gert. *Berlusconi og den moderne fyrste*. København: Museum Tusculanums Forlag, 2008.
- Urbinati, Nadia. *Democracy Disfigured. Opinion, Truth, and People*. Cambridge: Harvard University Press, 2014. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674726383>
- Viera, Mónica Brito og David Runciman. *Representation*. Cambridge: Polity, 2008.
- Weber, Max. *From Max Weber: Essays in Sociology*. Milton Park: Routledge, 2005 (1948).
- . "Politics as vocation" i *Weber's Rationalism and Modern Society* red. Tony Waters og Dagmar Waters, 129-198. New York: Palgrave Macmillian, 2015. https://doi.org/10.1057/9781137365866_7
- . *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press, 1947.

Populisme: Begreb, historie, logik

AF ALLAN DREYER HANSEN

SLAGMARK #85
SIDER: 215-238

Hvad betyder “populisme”? Den 30.08. 2021, en (ikke helt) tilfældig dag, optrådte ordet i et par indlæg i dagspressen. Et læserbrev i *Jyllandsposten*¹ kommenterer på Jan-Werner Müller, der et par dage i forvejen havde skrevet om angreb på kvinder fra den “yderste højrefløjs populistiske partier”.² En artikel i *Information* nævner Trumps planer om en mur mod Mexico som “et populistisk og primitivt forslag”. Disse eksempler lægger sig fint i forlængelse af den dominerende hjemlige (og generelt europæiske) forståelse af populisme som et “ubehageligt fænomen”, som Rune Lykkeberg kaldte det i en rosende anmeldelse³ af Rosanvallon, *Populismens århundrede*.⁴ Denne opfattelse kan findes i en lang række (mere eller mindre) akademiske bidrag,⁵ som nærmest paradigmatisk kan opsummeres i Georg Metz’ kritik af den socialdemokratiske regerings manglende vilje til at hente børnene med dansk tilknytning hjem fra Syrien:

-
- 1 Christian Ladefoged, “Debat: Det ligner grangiveligt marxisme”, *Jyllandsposten* 30. august 2021.
 - 2 Martin Gøttiske, “Europa bygger flere mure for at stoppe flygtninge: »Vi må håbe, at det udskyder Europas fald«”, *Information*, 30. august 2021.
 - 3 Rune Lykkeberg, “Rune Lykkeberg: Pierre Rosanvallon har skrevet den bedste bog om populismen, jeg har læst”, *Information*, 23. januar 2020.
 - 4 Pierre Rosanvallon, *Populismens århundrede: historie, teori, kritik* (København: Information, 2020).
 - 5 Listen er efterhånden meget lang, og ikke altid af overbevisende kvalitet. I den stærkere ende har vi bl.a. Mogens Herman Hansen, *Hvordan forvrænger populismen demokratiet?* (København: Informations Forlag, 2017).